

ТРАНСОНІМІЗОВАНІ ПРИЗВИСЬКА

Основою творення прізвиськ можуть ставати різні антропонімічні категорії: прізвища, власні імена, по батькові, прізвиська. Об'єктом нашого дослідження стали прізвиська, утворені від прізвищ носіїв, оскільки вони "є самостійним видом прізвиськ, майже не пов'язаних з іншими, частіше всього психологічними, критеріями, які лягають в основу прізвиська. Тому при аналізі цих онімів можна відволіктися від психологічних нюансів" [3:25].

Даній проблемі присвячено ряд статей російських ономастів періоду 70-80-х років. Так, З.П.Нікуліна зазначає, що більша частина "відпрізвищних" прізвиськ утворена шляхом усичення кінця твірної основи [4:125]. О.В.Бороніна такого типу оніми за їх способами творення розподіляє між трьома групами (виділяються і підгрупи): найменування, що утворені неморфологічним способом (ономатизація та трасономатизація апелятива); наймнування, що утворені морфологічним способом (найпродуктивніший – аббревіація); "незвичайні" утворення [2:113]. І.Л.Ніколаєв та Т.Б.Мещерякова зосереджують свою увагу на прийомах прізвиськового словотворення, які співвідносяться з неморфологічними способами творення прізвиськ [3:26].

Характеризуючи способи творення прізвиськ від прізвищ, П.Т.Поротников розподіляє утворені власні назви між двома великими групами – не співвідносні з морфологічними способами творення (виникають на основі різних асоціацій) і співвідносні з морфологічними способами творення (редеривація, аббревіація, суфіксація). Дуже рідко, за спостереженням автора, трапляються "екзотичні" утворення (Дубостара від прізвища Стародубова) [7:72-74].

Зібраний нами матеріал у населених пунктах Галицького району Івано-Франківської області дає можливість розподілити його між наступними способами творення прізвиськ від прізвищ. До прізвиськ, утворених неморфемними* способами, відносимо:

* У наступній статті ми будемо користуватися термінами "морфемні та неморфемні способи словотворення", оскільки вони більш точно передають зміст означуваного поняття.

1) найменування, які виникли в результаті звукових асоціацій прізвища з іншими апелятивами чи онімами: **Бублик** від прізвища Бубенюк, **Вовк** від Вільчук, **Кир'ян** від Кирилів, **Кузнєчик** від Кузнєвич, **Лелєка** від Лилик, **Синичка** від Синишин, **Щєпочка** від Щєпак;

2) найменування, які виникли в результаті звукових асоціацій, що не мають відповідників серед загальновідомих апелятивів та онімів: **Бґидьо** від прізвища Бєндяк, **Бґрнат** від Орнат, **Гаца** від Гоцул, **Гґфко** від Гіфєс, **Гурґга** від Гурівський, **Диркун** від Деркевич, **Курньичка** від Коруна, **Куцєска** від Куцовський, **Рєрась** від Карась, **Сєвка** від Савчук, **Фідлюк** від Фіголь, **Чємрик** від Чємєринський, **Швєйко** від Швець;

3) найменування, яке виникло на основі лексико-семантичного способу – **Тринацїтїй** (**Тринацїта**, **Тринацїті**). Трапилось так, що прізвище Тринацїтїй, крім номінативної, почало виконувати й характеризуючу функцію, а отже, перейшло в розряд прізвиєськ. Подружжя дуже хотіло, щоб у них народилася донька, але кожного разу народжувався син (їх було чотири). Люди у селі почали жартома давати прізвиєсько кожному з них – **Чотирнацїтїй**, **Пїтнацїтїй** (Пятнадцятїй) і т.д. Але коли хлопці підростили, за ними закрїпилосє прізвиєсько **Тринацїті** (**Тринацїтїй Андрїй**, **Мїсько...**).

Морфемні способи творення прізвиєськ.

1) Нульова суфіксація:

– чисте усїчення основи прізвища (їноді із чергуванням кінцевого приголосного): **Бурдєй** ← Бурдєйний, **Вовк** ← Вовкович, **Грусь** ← Грушєцький, **Кєбер** ← Кєберницький, **Макар** ← Макаєив, **Паца** ← Пацалюк, **Шахїв** ← Шаховський;

– усїчення основи прізвища і додавання афіксів -а, -о*: **Грайкє** ← Грайчук, **Грєнда** ← Грєндїв, **Мєля** ← Мєльничук, **Микїта** ← Микитюк, **Мєтя** ← Мєтєренко, **Сєрєка** ← Сєрєковський, **Цуня** ← Цуник.

Творення прізвиєськ **Макар**, **Вовк**, **Микїта**, **Сєрєка**, за П.Т.Порєтниковим, здїєнюєтьсє шляхом редєривацїї (вїдновлєння епо-

* Майже в усїх прїзвиєськах (крїм **Грайкє** та **Микїта**) вказанї афікси не розрїзняють стать носїє.

німа – слова, яке колись послужило твірним для даного прізвища) [7:73]. Але, як справедливо зауважує О.В.Бороніна, такий спосіб творення не можна приймати за основний, бо явище ономастичної варіативності вказує на непослідовність виявлення редеривації [2:113] (наш приклад: **Бубенюк** → **Бублик**, а не **Бубон**). Даний приклад підтверджує ту думку, що прізвиська утворюються від прізвищ (особливо на основі асоціацій і шляхом нульової суфіксації) не просто одним дериваційним кроком (граматично), а тільки тоді, коли нове асоціативне слово чи частина прізвища будуть відповідати певним якостям денотата.

2) Суфіксальний:

– -ок-, -ик-: **Гурачок** ← **Гурак**, **Морозик** ← **Мороз**, **Сисачок** ← **Сисак**;

– -еньк-: **Довгенька** ← **Довга**;

– заміна суфікса: **Костюк** ← **Костів**, **Смолька** ← **Смолій**, **Хованчук** ← **Хованець** (зауважимо, що прізвисько **Смолька** утворилося не від власного прізвища носіїв, а від прізвища господаря, який продав молодій сім'ї свій будинок).

Про приналежність найменувань із суфіксом **-их(а)** (**Бятиха**, **Коти́ха**, **Дульчи́ха**, **Куньчи́ха**, **Трачи́ха**, **Пирожиха**), як і з суфіксом **-к(а)** (**Козі́йка**, **Пасту́шка**, **Смуко́вичка**, **Зозу́льчикка**, **Даню́чка**) до розряду прізвиस्क, звичайно, можна посперечатись. Одні дослідники не вважають їх прізвисками, виділяючи в особливу групу андронімів (П.Т.Поротников), інші ж характеризують їх як генесіологічні, що стоять ближче до оцінно-характеризуючих (З.П.Нікуліна, С.С.Аксёнов). Ми приєднуємося до останніх і підтримуємо думку, що в акті комунікації антропонімічні утворення набувають експресії суб'єктивної, внаслідок чого сприймаються як емоційно-експресивна група [5:70]. Також зважимо на те, що такі назви продовжують жити у другому і третьому поколіннях, входячи до двочленної чи тричленної антропонімічної формули:

Соро́чиха – **Соро́чихина** **Олі** (**Оля**) – **Соро́чихино́ї** **Олі** **Петро**,
Пасту́шка – **Пасту́щин** **Йван** – **Йвана** **Пасту́щиного** **донька**.

Такого типу формули використовуються для називання осіб, які не мають “власне” прізвиська: до імені носія додається прізвисько матері чи батька із суфіксом приналежності **-ів-** (**-ов-**), **-ин-**: **Бан-**

долів Олег, Зарємбова Гєна (Євгенія), Дерєнюкова Галі (Галя), Шекєтєв Місько (Михайло), Шпирчина Вольга (Ольга).

Виняток становить прізвисько **Яцкєва**, якє утворилося від прізвища Яцків шляхом додавання флексії **-а** та заміни наголосу (від інших прізвищ із суфіксом **-їв** таких утворень не зафіксовано).

Проаналізований матеріал є невеликою частиною того цілого, яке в майбутньому дасть можливість детальніше говорити про особливості асоціативного мислення та особливості словотворчості нації, діалектної групи чи певного регіону.

1. Аксєпов С.С. Проблема семантической организации русских прозвищ (на материале советской художественной прозы 60-80-х годов): Дис. ... канд. филол. наук. – Одесса, 1988.

2. Боронина О.В. К вопросу об отфамильных прозвищах // Собственные имена в системе языка. – Свердловск, 1980. – №14.

3. Николаев И.Л., Мецєрякова Т.Б. О моделях прозвищного словообразования // Вопросы русского языкознания. – Душанбе, 1973.

4. Никулина З.П. О специфике индивидуальных прозвищ разных возрастных групп // Проблемы лексикологии, фразеологии и лексикографии сибирских говоров. – Красноярск, 1975.

5. Никулина З.П. Отантропонимические прозвища на **-иха** в говорах Кузбасса // Вопросы исследования лексики и фразеологии сибирских говоров. – Красноярск, 1978.

6. Порошников П.Т. Женские прозвания на **-их(а)** в говорах Талицкого района Свердловской области // Вопросы топониматики. – Свердловск, 1970. – Вып. 4.

7. Порошников П.Т. О способах образования отфамильных прозвищных именований // Русская ономастика и её взаимодействие с апеллятивной лексикой. – Свердловск, 1976.